

ODNOSI MEĐU BRATSTVIMA STARE GRUŠKE PAROKIJE

Bratstva sv. Mihajla i sv. Đurđa –

Ante DRAČEVAC, Dubrovnik

Na području stare Gruške parokije postojala su četiri bratstva ili bratovštine (Fraternitas, confraternitas) i to:

1. Bratstvo sv. Mihajla zvano de arboribus iz god. 1290.
2. Bratstvo sv. Đurđa među tri crkve iz god. 1436.
3. Bratstvo sv. Nikole u Gružu na škveru – na Kantafigu iz godine 1594.
4. Bratstvo Gospe od Milosrđa pri istoimenoj crkvi iz god. 1723. kao najmlađe.

Život stanovnika na teritoriju bivše Dubrovačke Republike bio je prožet vjerskim duhom. Veliku ulogu u njihovu životu odigrala su bratstva – bratovštine kao vjerska udruženja kojima je bila svrha promicanje vjerskog života među članovima bratstva kao i međusobno pomaganje utemeljeno na kršćanskim načelima.

Uz slavljenje Božjih ugodnika–zaštitnika pojedinih bratstava, kao i promicanja bratimske ljubavi, članovi su se brinuli i za svoje siromašne i bolesne bratime, pohađali ih, dvorili. Također su se brinuli oko prijenosa i pokopa mrtvih bratima i materijalno pomagali njihove obitelji. Sve je ovo bilo označeno u statutima pojedinih bratstava.¹

1 Općenito o Bratovštinama na području bivše Dubrovačke Republike dosta je pisano. O tome vidi:

K. VOJNOVIĆ: *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj*, Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium, Vol. VII, Zagreb (JAZU) 1899.

G. GELCICH: *Le confraternità laiche in Dalmazia*, Ragusa 1885.

V. FORETIĆ: *Dubrovačke Bratovštine*, Časopis za hrvatsku povijest, Zagreb 1943, knjiga I, sv. 1–2.

ISTI: *Bratstva u Župi Dubrovačkoj*, Zbornik Župe Dubrovačke, Dubrovnik, 1985.

A. MARINOVIC: *Prilog poznavanju dubrovačkih Bratovština*, Anali Historijskog Instituta JAZU, sv. I, Dubrovnik 1952.

ISTI: *Lopudska Universitas*, Anali Historijskog Instituta JAZU u Dubrovniku, III, Dubrovnik 1954.

ISTI: *Iz prošlosti poluotoka Pelješca*, Bratovština sv. Julijana i Martina u Žuljani iz XVI. st. Beretićev Zbornik, Dubrovnik 1960.

C. FISKOVIĆ: *Pravilnik bratovštine, dokumenti i ostaci brodogradilišta u Gružu*, Beretićev Zbornik, Dubrovnik 1960.

D. ROLLER: *Dubrovački zanati u XV. i XVI. st.*, Zagreb 1951.

Po selima Dubrovačke Republike bratstva su nastala iz čisto vjerskih pobuda radi unapređenja crkvenog kulta te brige za uzdržavanje svoje crkve. Kasnije su, osim religioznih motiva, počela njegovati i svojevrsne socijalno-humanitarne motive u zajednici za pomaganje braće i u materijalnom pogledu.

U samom gradu, razvitkom domaćih obrta i zanata, uporedo s vjerskim bratstvima pojavljuju se i takva udruženja koja su okupljala ljude prema njihovu zanimanju. To su, doduše, bila vjerska udruženja, ali su s vremenom dobijala obilježja pravih staleških udruženja. Tako su nastale obrtne korporacije, cehovi.²

Najstariji dosada poznati statut–matricula je onaj Bratstva sv. Mihajla *in arboribus*, a nalazi se u rukopisnom Zborniku zvanom »Zibaldone« u knjižnici Male Braće u Dubrovniku od Ivana–Marije Mattei–Matijaševića D.I. (1714–1791). Statut je sastavljen 15. svibnja 1290. Već iduće godine, 15. svibnja 1291. potvrdilo ga je Malo Vijeće, a crkvena ga je vlast priznala 15. svibnja 1292, za vrijeme dubrovačkog nadbiskupa Bonaventure iz Parme OFM (1281–1293).³

Najstarije naselje na području stare gruške parokije spominje se u XIII. stoljeću.⁴ Polazeći od te činjenice župa je mogla biti utemeljena tek u XIII. st. U prilog tome govori i činjenica da u tom stoljeću imamo prve vijesti u dokumentima dubrovačkog arhiva koje nam govore o organiziranom življenju na tom području. Možemo si postaviti pitanje: Zašto se život uglavnom odvijao na Lapadu? Objasnjenje vidimo u tome što na čitavom teritoriju gruške parokije poluotok Lapad ima najviše obradive zemlje, pašnjaka i vinograda, pa je na prostoru od Gospina Polja preko Mihajla pod Petkom do lapadske uvale u ono vrijeme bilo koncentrirano najviše ondašnjeg stanovništva. Tu su živjeli seljaci zvani »rustegi«, obrađivači zemlje vlastele i drugih zemljoposjednika. O tome svjedoči i znatan broj crkava na ovom području koje su propale od zuba vremena, a nekima se još vide tragovi.⁵

Središte župe bilo je pri crkvi sv. Pankracija koja se je nalazila na Batali, na lapadskoj strani gruške luke u blizini kuće obitelji Suhor. Prigodom mletačke vojne 1617. godine, u vrijeme mletačko–španjolskih sukoba 1617–1619. Gruž je jako stradao od Mlečana, posebno dijelovi teritorija uz obalu. Tom je prigodom stradala i župna crkva sv. Pankracija kao i župni stan, te su po naredbi nadbiskupa preneseni Svetoostajstvo, krstionica i sveta ulja u bratimsku crkvu sv. Mihajla koja je time postala središte župe.⁶

Prvi spomen crkve sv. Mihajla u Lapadu (ad sanctum Michaellem de arboribus in Graoussio) spominje se 19. rujna 1282. god. u seriji dubrovačkog arhiva »Diversa Cancellariae« tom I. fol. 104. U tom se dokumentu govori kako redovnici benediktinskog samostana sv. Andrije na morskoj pučini (sancti Andree de pelago) Damjan de Somaro, Chircus de Radica i Petar de Cicagna, prodaju komad zemlje Radostu de Dobreno koja se nalazi kod crkve sv. Mihajla de arboribus.⁷

2 A. MARINOVIĆ: *Prilog poznavanju*, 233–235.

3 K. VOJNOVIĆ: *Bratovštine*, uvodna rasprava, IV. V. 3–6.

4 *Pomorska enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, sv. II, Zagreb 1975, s.v. »Dubrovnik«, str. 263.

5 Đ. KREČAK: *O razvalinama starih crkava u Lapadu*, Jadranski Dnevnik, Božićni broj, Split 1936.

6 Biskupski arhiv Dubrovnik (u daljem tekstu BAD) serija »Diversorum« I. 2. (1667–1674).

7 »Diversa Cancellariae«, I, f. 104. Historijski arhiv u Dubrovniku, (u daljem tekstu HAD): »Die XVIII septembris (1282). ...»Nos... fratres sancti Andree de Pelago, ...

Ovaj se samostan spominje 1272. god. a patronat nad njim je imala vlastelinska porodica Cerva – Crijević kojoj je i pripadao otočić sv. Andrije.⁸ Prema izvorima iz dubrovačkog arhiva znamo da je ovaj samostan posjedovao zemlje, vinograde, ledine i kuće. Tako je u Dubrovniku imao sedam kuća, u Lapadu kuću sa zemljom kod sv. Mihajla, vinograde na Lopudu, Šumetu, Šipanu i Mljetu.⁹

Za naše pitanje vrlo je važna isprava od 28. prosinca 1282. godine serije Divarsa Cancellariae fol 112. Tu se spominje Don Rossinus de Balisclaua kao opat i baštinik crkve sv. Mihajla zajedno s ostalim svojim kolegama kao baštinicima spomenute crkve. Međutim, crkva se spominje kao porušena (que quasi dirrupta erat) i za njezinu obnovu Petar i Desa Beneša daju 88 perpera. Ovi su držali u najmu vinograd crkve sv. Mihajla i za 11 godina bili su oslobođeni najma.¹⁰

Ova nam činjenica svjedoči da je u to vrijeme crkva sv. Mihajla »de arboribus« u Lapadu pripadala benediktincima koji su tu posjedovali zemlju, vinograde i unajmljivali ih težacima u Lapadu. Oni su ta dobra stjecali ili nasljedstvom ili darovnicom, a znamo da su mnogi članovi reda bili iz vlastelinskih porodica.¹¹ Stoga možemo pretpostaviti da su i oni pomogli pri formiranju Bratstva sv. Mihajla koje je imalo sjedište baš pri crkvi sv. Mihajla de arboribus, dok je župna crkva bila crkva sv. Pankracija.

Kada je na području današnjeg Gruža tijekom vremena naseljavanjem, a posebno razvitkom brodogradnje i pomorstva došlo do porasta broja stanovništva, članovi Bratstva sv. Mihajla, koji su živjeli u Gruškoj kaznačini, odijelili su se godine 1436. od tog bratstva i osnovali posebno gruško Bratstvo sv. Đurđa pri istoimenoj crkvi Između Tri crkve. To doznajemo iz zaključka Malog Vijeća Dubrovačke Republike od 12. lipnja 1436. godine. Tadašnjim članovima Bratstva sv. Mihajla »de arboribus«, koji su živjeli pod brdom Brgatom »Vergati« u Gružu pod Nuncijatom, odobreno je osnivanje njihova posebnog bratstva sa sjedištem u crkvi sv. Đurđa Između Tri crkve.¹²

Taj je zaključak dubrovačka Vlada donijela na zahtjev stanovnika s područja današnjeg Gruža koji su pred Knezom i Malim Vijećem iznijeli činjenicu da se pučanstvo Gruža znatno povećalo doseljenjem novih obitelji, te da se bratimska crkva sv. Mihajla u Lapadu nalazi dosta udaljena od njihovih domova pa je njima i članovima njihovih obitelji teško dolaziti i vršiti bratimske dužnosti. Stoga traže

confitemur quod terram ipsius dicti monasterii... positam ad sanctum Michaellem de arboribus in Grauossio... vendimus et donauimus Radoste de Dobreno...

8 D. FARLATI: *Illyricum sacrum*, VI, Venetiis 1800, str. 73.

9 V. LISIČAR: *Tri dubrovačka otočiča; Daksa, Sv. Andrija i Ruda*, Dubrovnik 1935, str. 84–87.

10 Cfr. HAD: »Diversa Cancellariae«, sv. I, f. 112: »Die XXVIII decembris (1282)... Nos quidem dompnus Rossinus de Balisclaua, abbas et hereditarius ecclesie sancti Michaelis de arboribus, site in Grauossio, dompnus Vitalis de Bodacia,... et dompnus Mengacius de Stilo et dompnus Petrus Margariti de Stilo, college dicti dompni Rossini et hereditarii dicte ecclesie, confitemur quod Petrus de Benissa et Dessa, uxor eius dederunt et soluerunt pro reparatione dicte ecclesie, que quasi dirrupta erat yperperos octuaginta octo...«

11 I. OŠTOJIC: *Benediktinci u Hrvatskoj*, II, Split 1964, str. 417–420 i 459–461; V. LISIČAR: *Tri dubrovačka otočiča*, str. 87. U bilješkama na strani 125. spominje izvore iz HAD. Zanimljiva je činjenica da I. Ostojić na str. 471. spomenutog djela piše: »Nikako nisam mogao naći kada i kako su benediktinci dobili Gruž i nikako utvrditi jesu li oni ondje stanovali.« Međutim, moramo znati da se pod pojmom Gruža razumije i Lapad, gdje su benediktinci posjedovali vinograde, pašnjake, kuće i ostalo kako smo već naveli. V. Lisičar u spomenutom djelu iznosi o tome izvore iz HAD.

12 K. VOJNOVIĆ: *Bratovštine*, str. 78. i sl.

da im se odobri da se mogu odvojiti od Bratstva sv. Mihajla u Lapadu i osnovati posebno gruško bratstvo pri crkvi sv. Đurđa Između Tri crkve. Nadalje je odlučeno da novoosnovano Bratstvo sv. Đurđa nema prava potraživati bilo što od imovine Bratstva sv. Mihajla i da se ne dopušta članovima jednog bratstva prelaziti u članstvo drugog bratstva.¹³

Dubrovački nadbiskup Antun iz Riate (1409–1440) dana 17. kolovoza 1436. u ime je crkvene vlasti priznao novoosnovano bratstvo podijelivši posebne oproste dobročiniteljima bratstva. To doznajemo iz izvornog Statuta–Matrikule Bratstva sv. Đurđa koji se nalazi u Župnom uredu sv. Đurđa na Boninovu.¹⁴

U spomenutom statutu Bratstva sv. Đurđa nalazi se više dodatnih zapisa koji zadiru u odnose među Bratstvima sv. Đurđa i sv. Mihajla »de arboribus« jer su imali posebne obaveze prema župnoj crkvi sv. Pankracija kao i prema svom župniku.

Tako nalazimo zapis od 25. travnja 1491. u kome se uz popis obavljenih radova i nabavljenih predmeta za crkvu sv. Đurđa spominje i ono što je zajedničko s Bratstvom sv. Mihajla. Radi se o zajedničkim obvezama prema gruškoj matici sv. Pankracija na Batali.¹⁵

Dana 27. srpnja 1491. sklopljena je pogodba između Don Nikole Đurekovića i bratstva glede služenja sv. misa u župi. Time je određeno da se svake nedjelje služi sv. misa u crkvi sv. Mihajla, svakog ponedjeljka u crkvi sv. Vlaha na Gorici, svakog petka u crkvi sv. Đurđa, a izmjenično jedne sedmice u crkvi Nuncijate u Gružu, druge u crkvi sv. Kuzme i Damjana. Svaka je obitelj dužna dati spomenutom svećeniku 6 groša godišnje, s time da se on brine za ulje vječnog svjetla u crkvi sv. Pankracija.¹⁶

U kancelariji nadbiskupije sklopljena je pogodba 20. travnja 1506. između zastupnika Bratstva sv. Mihajla i svećenika Vita – pogodba kojom se ugovaraju međusobna prava i dužnosti zainteresiranih stranaka. Pogodba je sklopljena pred trebinjsko-mrkanskim biskupom koji je bio vikar dubrovačkog nadbiskupa, a sastavio ju je kancelar Ivan Zuppana. Zanimljivo je da je u toj pogodbi označeno da ako župnik misli ostaviti župu iz bilo kojeg razloga, dužan je o tome barem 3 mjeseca prije obavijestiti gestalda ili kapitul bratstva. Iz toga slijedi da je bratstvo imalo pravo predlagati nadbiskupu novog župnika.¹⁷

Zanimljiva je pogodba među bratstvima sklopljena 18. listopada 1595. u vezi brige oko čuvanja Presvetog Sakramenta. Tu je naznačeno da su braća složna da se Presveto čuva u župnoj crkvi sv. Pankracija gdje je bio i župnik. Troškove za ulje i vosak snosila su oba bratstva. Nadalje je bilo dogovoreno da se Presveti Sakrament čuva u crkvi sv. Mihajla na blagdan Uskrsa i petnaest dana nakon toga, a na blagdan sv. Mihajla također 15 dana; jednako tako da se u crkvi sv. Đurđa čuva na blagdan Božića i 15 dana nakon toga, te za blagdan sv. Đurđa također

13 K. VOJNOVIĆ: *ibid*, str. 79.

I. M. MATTEI-MATLIJAŠEVIĆ: *Zibaldone*, III, str. 81. (rukopis u knjižnici Male Braće u Dubrovniku).

I. GUGIĆ: *U zagrljaju grada Dubrovnika*, Trogir 1980, str. 73.

14 K. VOJNOVIĆ: *Nav. dj.*, str. 81.

15 *Ibid*, str. 83.

16 *Ibid*, str. 84; ZIBALDONE, III, str. 82.

17 ZIBALDONE: III, str. 83.

15 dana. U ostale je dane kroz godinu trebao biti u crkvi sv. Pankracija gdje je stanovao i župnik.¹⁸

Znamo iz povijesnih izvora da je u sukobu između Dubrovnika i Mlečana za prevlast na Jadranu u kolovozu 1617. mletački generalni providur pomorskih snaga s brodovljem ušao u grušku luku (oko 70 brodova) i izvršio nasilje nad stanovništvom. Suštinu tog upada najbolje ilustrira i naredba mletačkog senata od 21. rujna 1617. upućena providuru pomorskih snaga:... »Zlostavljajte Dubrovčane s mora i dozvolite da im ... trupe nanose štetu svake vrste, i na kopnu, posebno na Pelješcu, u Stonu, Lopudu i u Luci Gružu, gdje najistaknutije ličnosti onoga grada izlaze da se rasonode... Dozvolite vojsci da im uništi vinograde i da nanese štete svim njihovim posjedima; neka se potpuno poruše njihovi mlinovi u Rijeci, provale i prekinu vodovodi koji su na brdu poviše grada.« Kraj 1617. i skoro cijela 1618. godina značile su pravu opsadu Dubrovnika. Brodovi duždeve armade krstarili su dubrovačkim vodama i sijali svuda strah i nasilje. Posade su upadale u sela i činile što su htjele. »Mlečani su prekinuli vodovod, sjekli loze i obarali maslinjake... Jedan čauš Porte procijenio je kasnije štetu na 50.000 dukata.«¹⁹

U to je vrijeme stradala crkva sv. Pankracija i župni stan, pošto su se nalazili bliže obali. Tada je po naredbi ondašnjeg dubrovačkog nadbiskupa preneseno Sveto-otajstvo i krstionica u bratimsku crkvu Sv. Mihajla in arboribus i ona je od tada postala crkva matica stare gruške župe. Tada je bila i sagrađena župna kuća. Sve ovo saznajemo prema podacima iz nadbiskupskog arhiva u seriji »Diversorum« I.2. (1667–1674).²⁰

Međutim, članovi bratstva sv. Đurđa nisu time bili zadovoljni i nisu htjeli priznati crkvu sv. Mihajla za svoju maticu te je došlo do spora koji je rješavao dubrovački nadbiskup.

Dana 19. ožujka 1668. pojavili su se pred nadbiskupom gestald Bratstva sv. Đurđa sa svojim »oficialima« iznoseći svoje razloge i zahtjev da crkva sv. Đurđa bude matica. Na te prigovore odgovorio je gestald Bratstva sv. Mihajla i branio svoja prava. Zanimljiva je njegova izjava u kojoj se govori da je crkva sv. Mihajla već 50 godina župna crkva što odgovara povijesnim izvorima, te da se u njoj čuva Presveto i nalazi krstionica. Tu je sagrađena i župna kuća za župnika, a crkvu vizitira i sam nadbiskup u svojim pohodima, te je smatra župnom crkvom.²¹

Predloženo je i ispitivanje svjedoka. Tako je 10. travnja 1668. bio ispitivan fra Antun, gvardijan Franjevačkog samostana na Daksi. On je izjavio da je crkva sv. Mihajla bila priznata kao župna jer je on tu dolazio i govorio sv. misu. A i župna je kuća bila tu sagrađena.²²

Važna je izjava tadašnjeg župnika Gruža Don Nikole Georgii-Đorđića. On je izjavio da zna da je crkva sv. Mihajla matica župe Gruž od 50 godina i spominje

18 ZIBALDONE: III, str. 87.

19 V. FORETIĆ: *Povijest Dubrovnika do 1808*, II, Zagreb 1980, str. 88, posebno bilješka 125 s navedenom literaturom.

R. SAMARDŽIĆ: *Veliki vek Dubrovnika*, Beograd 1983, str. 77–78.

20 Dubrovnik, Biskupski Arhiv, »Diversorum« I, 2 (1667–1674).

21 *Ibid.*, »Diversorum« I, 2, str. 58, 59: »Quod ecclesia Sancti Michaelis de Grauosio eiusdem confraternitatis fuerit a quiuaginta annis, et ultra, semper habita, estimata et tractata ut Parochialis, et vere Parochialis. ... Quod dicta ecclesia Sancti Michaelis fuit etiam recognita pro Parochiali, et prope istam fabricata domus parochi, maioris formae quam antea, fuerit, ope omnium Parochianorum utriusque confraternitatis«.

22 *Ibid.*, str. 59.

prvog župnika kojega je poznavao po imenu – Don Marin Radi, a prije njega je poznavao Don Jakova koji je stanovao kod sv. Pankracija. Spomenuo je i prijašnje župnike: Don Vičenca Biagini, Don Marina Vetruvio, Don Iliju, Don Ivana Braccola.²³

Dana 5. svibnja 1668. Don Nikola Melci izjavio je da je čuo govoriti kako je Presveto bilo prenešeno za vrijeme mletačke vojne iz crkve matice sv. Pankracija u bratimsku crkvu sv. Mihajla. Bilo mu je poznato da su se oba bratstva sporila u pitanju crkve matice. Znao je da su se u crkvi sv. Đurđa vjernicima dijelili sveti sakramenti i iz te crkve providali bolesnici u tom dijelu župe. Vidio je kako braća popravljaju crkvu sv. Đurđa koja je vjerojatno stradala u potresu 1667.²⁴

Istog dana ispitivan je i svećenik Don Petar de Andrea koji je živio u gruškoj župi te su mu bile dobro poznate vjerske prilike. Sjeća se kao dijete crkve sv. Pankracija i župne kuće u kojoj je stanovao župnik gruške župe. Čuo je da je Presveto preneseno za vrijeme mletačke vojne u crkvu sv. Mihajla zbog straha od »galeotta« koji su počinili tolike drskosti–zla u Gružu. Spominje kako se popravljala crkva sv. Đurđa te da su u tome prednjačili članovi Bratstva sv. Đurđa. Ispitivani su i neki drugi svjedoci koji su uglavnom isto ponavljali.²⁵

Ovaj je spor napokon riješio dubrovački nadbiskup Petar de Torres. Pred predstavnicima obiju bratstava dana 23. srpnja 1668. u svojoj je nadbiskupskoj palači donio odluku u kojoj priznaje crkvi sv. Mihajla u Lapadu župnička prava. »Presvijetli i Preuzvišeni Gospodin Nadbiskup... saslušavši njihova usmena izlaganja, pregledavši gore spomenute izjave i dokaze, proučivši što je trebalo proučiti i ispitavši što je trebalo ispitati, zazvavši Ime Isusovo, u ovom pitanju definitivno odluči i izjavi da crkvi sv. Mihajla u Gružu pripadaju župnička prava... ne dirajući u pravo sv. Đurđa između tri crkve obzirom na žaljenje i ostalu obranu S. Tridentinskog Sabora...«²⁶

Članovi Bratstva sv. Đurđa nisu nikada prihvatili činjenicu da za njih udaljena crkva sv. Mihajla u Lapadu bude maticom gruške župe. Njihov je stav bio da je Presveti olt. sakramentat samo privremeno bio prenesen iz crkve sv. Pankracija na sigurnije mjesto, te se crkva sv. Mihajla imala smatrati privremenom župnom crkvom. U tom su se smislu i žalili na vrhovni crkveni sud u Rimu.²⁷

23 *Ibid*, str. 59: »So che la detta chiesa sia stata la Parochiale chiesa di Grauosa da cinquanta anni in quà, perche ho continuato con D. Marino Radi primo parcho che io conosco di detta chiesa, ac bene ho conosciuto anche prima l'altro detto D. Giacomo prima de cinquanta anni, nel cui tempo veramente la Parochiale é stata Santo Pancratio, poi successivamente é stato sempre in S. Michele intempo di D. Marino Radi, D. Vincenzo Biagini, e D. Marino Vetruvio, D. Elia, D. Giovanni Braccola, e poi io D. Nicoló, e a tutti sudetti parochi io ho aiutato aministrare li Sacramenti in detta chiesa.«

24 *Ibid*, str. 61: »Io ho inteso da molti parlare che é stato trasferito il Santissimo à tempo della armata nella chiesa di S. Michele da S. Pancratio et ancora particolarmente dalli Parochi di Gravosio che é stata Parochiale la detta chiesa di S. Pancratio, e so che sempre le confraternità di SS. Giorgi e S. Michele hanno litigato trà di loro qual fosse la Parochiale.«

25 *Ibid*, str. 61: »di S. Pancratio, nella quale chiesa mi ricordo quando ero fanciullo, stava il Santissimo Sacramento, et vicino da chiesa habitava il paroco, et ho inteso che in tempo dell'armata l'hano trasportato in S. Michele per paura delli galeotti«.

26 *Ibid*, str. 77. Vidi prilog

27 *Ibid*, str. 60: »neque obtinuisse decreta favoribilia ad dictam ecclesiam ut parochialem sed ad sustinendum ut vice parochialem et hoc sine interventu et insciis confratribus S. Georgii à quibus decretis siqua sunt nunc pro tunc appellant ad supremum Romanae Curiae tribunal.«

Nadbiskup Petar de Torres dana 20. siječnja 1670. ponovno je presudio da ako Bratstvo sv. Đurđa želi novu župsku crkvu, neka istu sagradi u sredini župe sa župnim stanom. Dok to ne bude učinjeno, svi župljani potpadaju pod župu sv. Mihajla i dužni su doprinositi njenom uzdržavanju kao i uzdržavanju župnika.²⁸

Katastrofalni potres od 6. travnja 1667. porušio je, kako znamo, Dubrovnik i nanio ogromnu štetu crkvenim spomenicima, pa i onima u gruškoj župi. Mnoge su od tih crkava bile porušene ili veoma oštećene, tako da su mnoge bile napuštene.

U kakvom su se stanju nalazile spomenute crkve saznajemo iz opisa vizitacija dubrovačkih nadbiskupa sačuvanih u Arhivu stare Dubrovačke nadbiskupije.

Nadbiskup Petar de Torres dana 23. ožujka 1670. obavio je vizitaciju gruške župe. Najprije je pohodio crkvu sv. Đurđa među tri crkve koja je bila dosta oštećena u potresu, te je našao da su članovi bratstva uspjeli popraviti glavni oltar za služenje svete Mise.

Istoga dana pohodio je i crkvu sv. Mihajla koju naziva župnom crkvom gdje ga je svečano dočekaio župnik Don Nikola Đorđić sa članovima bratstva i vjernicima. Crkva je dosta stradala u potresu. On spominje da se u crkvi nalaze 4 oltara, ali da je samo glavni oltar popravljen. Za ostale je naredio da se poprave čim prije.²⁹

Isti spomenuti nadbiskup obavio je vizitaciju i 1679. godine. Najprije je pohodio crkvu sv. Đurđa kao i ostale kapele koje su se tu nalazile. Potom je istog dana pohodio i crkvu sv. Mihajla, gdje ga je dočekaio vikar Don Vicko Lupi umjesto bolesnog župnika Đorđića te članovi bratstva i ostali vjernici. Gestald i časnici bratstva su mu iznijeli stanje bolesnog župnika te zamolili za imenovanje novoga.³⁰

Prigodom vizitacije crkve sv. Đurđa dana 29. lipnja 1682. zabranio je da se Sve-tootajstvo čuva u toj crkvi jer tu nije stanovao svećenik. Istoga dana pohodio je i crkvu sv. Mihajla, gdje je upozorio da se što prije poprave oltari kojih je bilo četiri a još nisu bili popravljeni. Pri vizitaciji župne kuće naredio je da se poprave čim prije ukoliko se ne misli podići nova župna crkva prema dogovoru učinjenom 20. siječnja 1670.³¹

Nadbiskup Andrija de Robertis (1708–1713) dana 17. lipnja 1710. došao je morskim putem da pohodi grušku župu. Najprije je pohodio crkvu sv. Mihajla u Lapadu, gdje ga je svečano dočekaio župnik s vjernicima i članovima bratstva.

Pohodio je crkvu koju je nazvao župnom i u njoj spominje četiri oltara: glavni, posvećen sv. Mihajlu na kojemu je župnik dužan reći šest svetih misa na teret bratstva tokom godine; oltar sv. Nikole koji je pod patronatom, i naredio je da se učvrsti slika u gornjem dijelu, oltar Bezgrešnog Začeca M.B. koji je bio vezan legatom, i svetog Križa. Pri pregledu župskih knjiga, posebno »Stanja duša«, zabilježeno je da župa broji 318 duša.

Istodobno je posjetio i crkvu sv. Đurđa među tri crkve i naredio da se konsumira Sve-tootajstvo dok se ne popravi svetohranište.³²

28 ZIBALDONE, III, str. 88.

29 Biskupski arhiv Dubrovnik, *Visitationes Archiepiscopi Petri de Torres 1670–1671*, III, 1, str. 8.

30 *Ibid*, *Visitationes* za god. 1679. III. 3. (1679–1682).

31 *Ibid*.

32 *Ibid*, »*Visitationes*« nadb. Andrije de Robertis, III, 7 (1709–1710).

Kada je 26. listopada 1728. nadbiskup Anđeo Franchi (1728–1752), Dubrovčanin, franjevac i teolog Republike, koji je upravljao nadbiskupijom 23 godine, pohodio grušku župu, tada je pred predstavnicima obiju bratstava donio važnu odredbu u kojoj je potvrdio odluke svojih predšasnika nadbiskupa Petra de Torres i Andrije de Robertis u pitanju župničkih prava crkvi sv. Mihajla u Lapadu, naglasivši da crkvi sv. Mihajla pripadaju sva župnička prava koja je ona de facto tada i posjedovala sve dok se ne sagradi, troškom vjernika i članova obiju bratstava, nova župna crkva i župna kuća u sredini župe, a prema dogovoru od 20. siječnja 1670. g. Do tog vremena oba su bratstva dužna uzdržavati crkvu maticu i župnika pro tempore. Zanimljiva je njegova odredba donešena ovom prigodom radi mira i ljubavi među upravom bratstava kako bi oba bratstva imala udjela u upravi župne crkve sv. Mihajla. Odredio je i zapovijedio da se svake godine bira Gestald sv. Mihajla alternative – izmjenično, tj. prve godine iz Bratstva sv. Mihajla, a druge iz sv. Đurđa, te šest časnika, iz svakog bratstva po tri člana. Tako, sačuvavši prava obiju strana na svom području, naredio je da se izvršavaju ne dirajući prava župske crkve sv. Mihajla. U to je vrijeme prema zapisima u župnim knjigama župa brojila 377 duša.³³

Nije nam poznato da li je ova naredba bila izvršena, ali pretpostavljamo da nije u potpunosti jer nalazimo da je dana 30. prosinca 1766. Malo Vijeće potvrdilo ugovor između uprave Bratstava sv. Mihajla i sv. Đurđa u kojemu se ovo posljednje obvezuje da će plaćati Bratstvu sv. Mihajla dok se ne sagradi nova župna crkva, godišnje 10 dukata za uzdržavanje Svetoostajstva, krstionice i svetog ulja, a zajednički će snositi troškove za uzdržavanje župnika pro tempore kao i nadbiskupskog pohoda.³⁴

Prema podacima o pohodu župe god. 1744. saznajemo da je ona brojila 365 duša.

Za vrijeme pohoda nadbiskupa Luja Spagnoletti (1792–1799), franjevca rodom iz Stona, kada ovaj pohodi župu 24. srpnja 1794. župa je 24. srpnja 1794. brojila 980 duša i 142 obitelji.³⁵

God. 1854. pokušavalo se doći do dogovora između bratstava da se sagradi nova župna crkva i kuća, ali do ostvarenja nije došlo.³⁶

Odlukom pokrajinske vlade u Zadru 1857., za vrijeme dubrovačkog biskupa Vicka Zubranića (1856–1879), kapelanija Tri Crkve na Boninovu bila je pripojena župi sv. Andrije na Pilama. Župa je tada obuhvaćala: Gruž s Nuncijatom, Kono do Točila te Lapad s Gospom od Milosrđa i Montovjernom. Gruž se tada prostirao od Kantafiga do Ilije Glavice.

U tim je granicama župa ostala do god. 1965. kada je odlukom biskupskog Ordinarijata br. 456/1965 od 6. srpnja 1965. osnovana nova župa sv. Đurđa na Boninovu sa središnjom crkvom sv. Đurđa. Ova je nova župa formirana s jedne strane dijelom župe Lapad–Gruž, a s druge strane dijelom župe sv. Andrije na Pilama. Tada je od župe Lapad–Gruž otcijepljen Kono i sav predio ispod Konala do bližine nekadašnje tramvajske stanice Lapad.

33 *Ibid.*, »Visitationes« nadb. Anđela Franchi, III, 8, str. 21.

34 K. VOJNOVIĆ: *nav. dj.*, str. 86.

35 Biskupski arhiv Dubrovnik, »Visitationes« nadb. L. Spagnoletti, III, 9.

36 Arhiv Župnog Ureda u Lapadu.

Istočna se granica povlači Orsatovom ulicom, ulicom Anice Bošković (Donji Kono) do Volantinove ulice, pa Valentinovom ulicom preko puta JNA kroz Privežnu ulicu, ravno prema Srđu.³⁷

Najveću graničnu promjenu župa je doživjela godine 1968. osnivanjem zasebne župe za luku Gruž pri crkvi sv. Križa i povjerena je na upravu OO. dominikancima uz istoimeni samostan. Time je Gruž konačno otcijepljen od matice na Lapadu s kojom je bio povezan skoro deset stoljeća. Tako je stara matična crkva sv. Mihajla ostala župnom crkvom samo za poluotok Lapad s granicom prema nov osnovanoj župi od semafora kod robne kuće u Gružu te nekadašnjom tramvajskom prugom do Boninova.³⁸

Na koncu, dozvolite mi da Vam izrazim jednu toplu želju i nadu.

Ivo Vojnović bio je ne samo pjesnik dubrovačkih gospara nego prije svega pjesnik neuništivog i trajno živoga lapadskog i gruškog krajolika. Njegov omiljeni pjesnički motiv jest crkva sv. Mihajla, groblje, čempresi, borovi i masline na Mihajlu.³⁹

U svojoj noveli »Stari grijesi« ovako opisuje crkvu sv. Mihajla u Lapadu:... »Prava seoska, primorska crkvica, ali ne na vratolomnim hridinama, otkle je mogu brodovi i tihe suze putnika pozdravljati – kako našu Gospu od Milosrđa – već malešna, skromna, izgubljena u sivkastome zelenilu maslina. Mjesto je to sastanka, kratke molitve i tihijeh, katkada sjetnijeh razgovora. A to domaće pitomo čustvo ne bješe pomučeno niti starinskijem vlastôskijem grobovima, poredanijem kraj crkvice, povrh procvaćeg zida, polusakrivenijem pelinom i badeljima, a niti ogromnijem čempresima, koji, nepomični, tamni, uznositi poput gotskih tornjeva, stoje vječno na straži da čuvaju o n u crkvicu, i o n o zvonce i o n e mrtve.«

Svoju ljubav prema ovom kraju izrazio je tako lijepo u svojoj pjesmi »Utjeha«:

Ti znaš da ljubim tvoje skute blage
I puste gaje kuda lovor lista
I kâm i bôr i prâh te zemlje drage
Što vihor nosi jer ga plač ne kvasi.⁴⁰

37 I. GUGIĆ: *U zagrljaju*, str. 34. Biskupski arhiv Dubrovnik, uredovni spisi za god. 1965.

38 I. GUGIĆ: *U zagrljaju*, str. 34. Biskupski arhiv Dubrovnik, uredovni spisi za god. 1968.

39 N. IVANIŠIN: *Grada Dobrovnika pjesnik*, Zagreb 1984, str. 48–49.

40 *Ibid*, str. 49 i 74.

PRILOG:

1668. VII. 23. Dubrovački nadbiskup Petar de Torres potvrđuje crkvi Sv. Mihajla u Lapadu župnička prava.

Die 23 Julii 1668.

Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Archiepiscopus sedens in aedibus Annuntiationis Beatae Mariae Virginis vocatis per nuntium Curiae tam officialibus, et Ghestaldo S. Michaelis, quam trium Ecclesiarum, auditis oretenus eorum allegationibus, visis supradictis depositionibus, et probationibus, visis videndi, et consideratis considerandi, Christi nomine invocato in hac possessoris causa definitive decrevit, et declaravit ecclesiae Sancti Michaelis de Grivosio competere iura Parochialitatis, et esse in possessione dictorum iurium, prout mandat ipsam manuteneri in dicta possessione sine praeiudicio iurium S. Georgii trium ecclesiarum, et quo ad petitorium, et alias provisiones Sancti Concilii Tridentini, et ita decrevit et decernit, et pro his mandat quodlibet executionum mandatum relaxari. Et ita est, cum intimatione.

Petrus de Torres, (manu propria).

De mandato Illustrissimi et Reverendissimi
Domini Petri de Torres Archiepiscopi Ragusini

Intimetur Gastaldo et officiales trium ecclesiarum S. Georgii qualiter Illustrissimus et Reverendissimus decrevit manuteneri in possessione Parochialitatis ecclesiam Sancti Michaelis de Grivosio, prout in actis latius continetur.

Datum Ragusii, in aedibus Annuntiationis BMV, die 23. Julii 1668.

Na dnu lista – obrnuto napisano:

Decretum ad favorem Ecclesiae Parochiali S, Michaelis de Grivosio.

(Dubrovnik, biskupski arhiv, »Diversorum« I. vol. 2. str. 77.)